

Christina Hellmich, *Al-Qaeda. From Global Network to Local Franchise*, Zed Books, London–New York 2011, ss. 212.

Po wydarzeniach z 11 września 2001 roku w dyskursie nad problematyką bezpieczeństwa międzynarodowego dominowała teza, iż to terroryzm islamski stanowi dziś najpoważniejsze zagrożenie i wyzwania dla społeczności międzynarodowej. Większość badaczy i decydentów na Zachodzie utożsamiała zagrożenie islamistyczne z aktywnością Al-Kaidy, nie biorąc pod uwagę fundamentalnych czynników i zmian, prowadzących do narodzin globalnego ruchu społecznego, którego spoiwem stała się ideologia dżihadystyczna.

Znacząca większość publikacji dotyczących powyższego zjawiska nie zawiera niestety rozważań, w których próbowano by uchwycić najważniejsze czynniki wpływające na ewolucję powyższego zjawiska czy też wskazać aktualny stan rozwoju globalnego ruchu dżihadystycznego. Recenzowana praca w opinii jej Autorki – Christiny Hellmich – miała tę lukę zapełnić. Zamierzenie to udało się jednak zrealizować jedynie połowicznie.

Autorka należy do coraz szerszego grona zachodnich ekspertów, analizujących różne aspekty współczesnych zagrożeń asymetrycznych. Jest wykładowczynią stosunków międzynarodowych na University of Reading w Wielkiej Brytanii i współautorką publikacji *Poznanie Al-Kaidy: Epistemologia terroryzmu*.

Jej praca jest kolejnym bardzo słabym merytorycznie głosem w dyskusji na temat ewolucji współczesnego zjawiska terroryzmu islamskiego. Już we wprowadzeniu do rozważań znaleźć można znaczący błąd metodologiczny, który jest niestety powielany w dalszej części pracy. Autorka wskazuje bowiem, iż w przypadku Al-Kaidy mamy do czynienia z istnieniem „globalnej organizacji terrorystycznej” (s. 1). Teza ta stoi w sprzeczności choćby z podtytułem publikacji sugerującym, iż zjawisko współczesnego terroryzmu islamskiego ma postać globalnej sieci (a nie zhierarchizowanej organizacji).

Recenzowana praca podzielona została na sześć odrębnych rozdziałów. Nie zawiera formalnie wyróżnionego wstępu i zakończenia. W istocie funkcje te pełnią dwa rozdziały – pierwszy i ostatni. Poważnym mankamentem pracy jest w związku z tym brak jasno wyartykułowanych celów, hipotez i metod badawczych. Trudno za cel badawczy uznać wskazanie, iż celem pracy jest zbadanie natury i genezy Al-Kaidy. Samo pojęcie przez Autorkę przywoływane wydaje się nieprecyzyjne w świetle wydarzeń i procesów obserwowanych na przełomie XX i XXI wieku (choćby powstania Światowego Frontu Islamskiego czy narodzin globalnego ruchu dżihadystycznego).

Praca bazuje na metodologicznej konstrukcji, która nie przystaje do twardych kanonów nauk społecznych. Jest to tym dziwniejsze, że podobny zarzut Autorka formułuje w odniesieniu do znaczącej części literatury przedmiotu. Krytyczne podejście do kilku wskazanych w pierwszym rozdziale publikacji pozostaje w sprzeczności z brakiem krytycyzmu w odniesieniu do niewielkiej w sumie liczby materiałów źródłowych, które zostały wykorzystane w pracy. Autorka nie wskazuje na przykład, które materiały źródłowe i z jakich powodów uznać należy za wiarygodne. Analizie nie poddano zaś w ogóle tak fundamentalnych kwestii jak istota aktywności terrorystycznej będącej domeną „Al-Kaidy”. W rozdziale drugim zatytułowanym *Czym jest Al-Kaida?* taka odpowiedź wydaje się niezbędna. Autorka w dużej mierze bazuje w tym i kolejnych rozdziałach na konkluzjach, uproszczeniach i przypuszczeniach artykułowanych w szeroko rozumianej publicystyce. Wątpliwości budzi w świetle utworzenia Światowego Frontu Islamskiego w 1998 r. i połączenia się Al-Kaidy z Egipskim Islamskim Dżihadem na początku XXI wieku postawienie w tytule rozdziału pytania w czasie

teraźniejszym. Wnikliwy czytelnik nie znajdzie na nie odpowiedzi. Zadowolilić będzie musiał się jedynie hipotezami wybiórczo dobranymi przez Autorkę. Plusem rozważań zawartych w tym rozdziale jest trzymanie się klucza chronologicznego i synteza faktograficzna pozwalająca na prześledzenie etapów ewolucji aktywności dżihadystycznej. Pominięto natomiast niestety ważne etapy dotyczące okresu ostatnich 10 lat (związane choćby z działalnością dwóch kolejnych pokoleń dżihadystów). Skoro Autorka podniosła argument o istnieniu hierarchicznej struktury i jej późniejszej ewolucji to należało wskazać dowody, które taką hipotezę by uprawdopodobniały. Analizie tych problemów poświęcono zaś jedynie trzy ostatnie strony drugiego rozdziału, nie wskazując zupełnie jak owa struktura wyglądała.

Rozdział trzeci poświęcony został omówieniu ideologii dżihadystycznej. Stanowi on niestety najslabszą część pracy. Autorce nie są zapewne znane bardzo ważne prace zawierające zbiory dokumentów (*Al Qaeda in Its Own Words*, pod red. G. Kepela i J. P. Milelliego) czy omówienie najważniejszych materiałów źródłowych głównych ideologów dżihadyzmu (seria publikacji pod red. Jima Lacey'a). Autorka za najwartościowszą uznaje natomiast pracę Rohana Gunaratny. Być może z uwagi na fakt, iż był to swego czasu bestseller wielokrotnie cytowany w literaturze przedmiotu. Bardzo pobieżnie przedstawiono istotę ruchu salafickiego i źródła współczesnych reinterpretacji doktryny dżihadystycznej.

W rozdziale czwartym analizie poddano ewolucję poglądów Osamy bin Ladena w świetle, jak tytułuje ją Autorka, panislamskiej tradycji. Nie wskazano niestety źródeł owej tradycji ani nie wyartykułowano jasno stanowiska wskazującego na odwoływanie się do niej przez prekursora ruchu dżihadystycznego. Autorka wspomina marginalnie co prawda o al-Afganiam i innych przedstawicielach ruchu odrodzenia islamu, ale nie wyjaśnia jednoznacznie relacji pomiędzy owym ruchem a współczesnym dżihadyzmem. O braku ich zrozumienia świadczą sformułowane w końcu rozdziału pytania o cele aktywności dżihadystycznej, które pozostawione są bez odpowiedzi.

Rozdział piąty zatytułowany *Al-Kaida po 11 września: zniszczona, słabnąca czy odradzająca się?* zawiera jedynie ciekawy w deskryptywnym wymiarze asumpt do dyskusji na temat ewolucji ruchu dżihadystycznego w XXI wieku. Brak szerszego spojrzenia na fenomen „Al-Kaidy” widoczny jest choćby w kurczowym trzymaniu się przykładu Al-Kaidy na Półwyspie Arabskim (AKPA), a pominięciu kluczowych w świetle tytułu pracy przykładów organizacji afiliowanych przy jądrze ruchu (tzw. lokalna franszyza), których aktualnie jest ponad trzydzieści. W świetle dostępnej wiedzy nie wydaje się zasadne łączenie działalności AKPA z klasyczną „Al-Kaidą”. Ta pierwsza stanowi bowiem jedynie sieć kilkunastu komórek terrorystycznych i działa autonomicznie, podobnie jak wspomniane organizacje afiliowane. Ta druga jest co najwyżej dziś „jadrem” ruchu, jego centrum, przy hipotetycznym założeniu (niezmiernie dyskusyjnym), iż mamy ciągle do czynienia z hierarchicznym sposobem podejmowania decyzji. Autorka pomija zupełnie istnienie podobnych struktur w Afryce w postaci Al-Kaidy w Islamskim Maghrebie i Iraku (Islamskie Państwo Irackie). Wybiórcze podejście do fenomenu ruchu dżihadystycznego rodzi zatem poważne zastrzeżenia odnośnie zasadności konkluzji, które przedstawione zostały w rozdziale szóstym. W pracy nie pada niestety jednoznaczna odpowiedź na temat tego czym jest Al-Kaida, czy też szerzej, czym jest fenomen współczesnego ruchu dżihadystycznego, którego bezsprzecznie istotną cechą zauważoną przez Autorkę jest aktywność terrorystyczna na poziomie lokalnym i regionalnym, a nie tylko globalnym.

W świetle przedstawionych zarzutów entuzjastyczne recenzje reklamujące omawianą publikację na tylnej okładce wydają się mało przekonujące. Praca nie wnosi wiele nowego

do naukowego poznania zawartego w jej tytule fenomenu. Jest jedynie przyczynkiem do dyskusji, której głównymi uczestnikami wydają się być badacze, których Autorka nawet nie zna, pomijając zupełnie ich publikacje. Wspomnieć można w związku z tym o takich autorach jak Fawaz A. Gerges, Farhad Khosrokhavar, Jalil Roshandel, Sharon Chadha, Brynjar Lia czy Jarret Brachman. Wysoki poziom edytorski pracy i zrozumiała dla przeciętnego czytelnika narracja nie stanowią wystarczających argumentów, które upoważniałyby do jej rekomendowania szerokiemu gronu adresatów.

Artur WEJKSZNER

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

Radosław Fiedler, *Od przywództwa do hegemonii. Stany Zjednoczone wobec bliskowschodniego obszaru niestabilności w latach 1991–2009*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2010, ss. 416.

Od zakończenia II wojny światowej region Bliskiego Wschodu stanowi przedmiot zainteresowania społeczności międzynarodowej, ze szczególnym uwzględnieniem światowych mocarstw. Fascynacja wszystkim co bliskowschodnie przekłada się na mnogość publikacji. Samych monografii są tysiące. Również w Polsce ukazuje się co roku kilkadziesiąt nowych publikacji dotyczących historii, stosunków politycznych, społeczeństwa lub kwestii ekonomicznych na Bliskim Wschodzie. Co więcej, wiele spośród nich dotyczy rozmaitych zagadnień związanych z potencjalnymi zagrożeniami oraz konfliktami w regionie. Tym samym wyraźnie wzrasta poziom trudności, przed którym staje każdy kolejny autor, mający ambicję napisania książki unikalnej, a poświęconej tematyce bliskowschodniej.

Z pewnością najnowsza książka autorstwa Radosława Fiedlera nie jest tylko kolejną, jedną z wielu książką dotyczącą sytuacji politycznej na Bliskim Wschodzie. Obszerna, wyczerpująca monografia jest publikacją unikalną na polskim rynku wydawniczym. Dotychczas w języku polskim ukazało się kilkanaście książek, w których analizie poddano zaangażowanie polityczne Stanów Zjednoczonych w regionie. Niemniej należy wyraźnie podkreślić, iż były to analizy fragmentaryczne, podczas gdy Radosław Fiedler przygotował rzetelną, całościową analizę polityki USA wobec bliskowschodniego obszaru niestabilności¹.

---

¹ Wśród wspomnianych publikacji należy wymienić, między innymi, następujące pozycje: R. Bania, *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu za prezydentury Dwighta D. Eisenhowera*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000; T. Brańka, M. Lorenc, P. Osiewicz, A. Potyrała, *Irak między wojną a pokojem*, Wydawnictwo MADO, Toruń 2010; *Irak. Dylematy amerykańskiej interwencji*, red. W. Dzielski, W. Michnik, Księgarnia Akademicka, Kraków 2007; T. A. Kisielewski, *Wojna Imperium. Większy Bliski Wschód w amerykańskiej wojnie z terroryzmem*, Wydawnictwo Sprawy Polityczne, Elbląg 2008; A. Łukaszewicz, *Afganistan i Irak: ekonomiczny bilans wojny z terroryzmem*, Instytut Stosunków Międzynarodowych UW, Warszawa 2010; B. Wróblewski, *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec sojuszu egipsko-radzieckiego w latach 1971–1976*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002; J. Zając, *Srodki i metody oddziaływania USA w bliskowschodnim procesie pokojowym (1991–2000)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.